

Također valja istaknuti pozornost koju autor posvećuje odnosima. „Suština kulturne promjene dolazi od vođa koji putem odnosa pomažu ljudima da shvate i pozele se pridružiti drugim učenicima na putu biblijskog učenja“ (str. 246). Kao što Allen zapaža u nekoliko odlomaka, ova važna istina često se previdi u svakodnevnoj preokupiranosti mnogih lokalnih crkvenih službi. Bilo bi dobro da u ovome vođe poslušaju Allenov savjet. Povrh toga, *The Disciple Dilemma* naglašava da učenici koji žive i rade među nevjernicima trebaju biti sol i svjetlo. Kristocentrično shvaćanje Isusa kao Gospodina i prvenstvo misije preporučuje ovu knjigu vođama koji žele proniknuti u to što znači činiti učenike.

Jeremy Bohall

Ervin Budiselić

Učeništvo na Isusov način

Zagreb: Biblijski institut, 2023., str. 149

Knjiga autora Ervina Budiselića *Učeništvo na Isusov način* izazovan je odgovor na krizu učenja u svijetu, posebice u našoj zemlji. Bavi se temeljnim pitanjem što je učenje, zašto je ono važno, kako i gdje je nastalo, kako ga je primjenjivao Isus i kako mi danas možemo imati učenje na Isusov način. U knjizi autor daje praktične smjernice kako dalje razvijati učenje unutar svojih lokalnih zajednica. Smatram da je ova knjiga osvježenje, ali i poticajan priručnik za sve one koji se više ne žele igrati učenika u plićaku, već se otisnuti u dubinu i postati predani učenici Isusa Krista koji će ispuniti svoju misiju i stvarati nove učenike.

Knjiga sadrži sedam poglavlja. Prvo poglavlje, „Krizu učenja“ navodi parametre koji nam ukazuju postoji li kriza učenja ili ne. Pri tome se koristi opširnim istraživanjem *Barna* grupe iz SAD-a koje možda može u nekim dijelovima biti indikativno i za nas iako smatram da bi bilo bolje napraviti istraživanje unutar domaćega konteksta koje bi kulturološki bilo bliže nama. U zaključku ovog istraživanja ističe se kako crkve imaju potrebu za novim modelima učenja. Trenutni programi učenja zahvaćaju samo manji broj vjernika, a većina vjernika kao prioritet ne vidi ulaganje u svoj duhovni razvoj. Istovremeno, istraživanje je pokazalo kako crkvene vođe žele imati jasniji plan učenja, ali im nedostaje sustav kojim bi mogli procijeniti duhovno stanje crkve.

Autor također naglašava da na „vrata spasenja“ treba ući kao učenik, a ne da se tek nakon spasenja i krštenja postaje učenik. Kada je Isus pozvao buduće apostole da ga slijede, on ih je pozvao da ga slijede kao njegovi učenici. Podjelu na „evangelizaciju“ i „učenje“, gdje pri tome evangelizacija označava nastojanje da osobu dovedemo do vjere i pokajanja (spasenja), a učenje je proces kojim se opisuje rad sa spašenom osobom (nakon njezina spasenja), autor naziva umjetnom i

štetnom. Jer problem je taj da ono što mi nazivamo evangelizacijom – ispružanje Crkve prema svijetu u naviještanju evanđelja, Pismo naziva učenishtvom. Ako se krštenje stavlja pod učenishтво, tada i cjelokupni proces koji dovodi osobu do krštenja (navještaj evanđelja) također spada pod učenishтво. Po njegovu mišljenju učenishтво započinje prije našeg obraćenja i nastavlja se tijekom cijeloga našeg kršćanskog života.

Kroz čitavu knjigu autor želi pobiti nebiblijsku tezu da „netko može biti vjernik ili kršćanin, a netko učenik“. Prema toj shvaćanju, oni koji su obraćeni i spašeni su „kršćani“, ali samo su neki od njih „učenici“. Na taj način ne samo da u Crkvu uvodimo dvije kategorije ili klase vjernika, već i nalazimo opravdanje za činjenicu da neki koji su spašeni, vjeruju u Isusa i ljube ga jesu bolji ili lošiji „članovi crkve“, a drugi koji su spašeni i vjeruju u Isusa jesu „Isusovi učenici“. Zato autor ispravno utvrđuje da učenik nije samo vjernik koji se razumski slaže s postavkama kršćanstva, već je učenik onaj koji je *vjeran* onomu što vjeruje.

U drugom poglavlju autor objašnjava različite definicije i shvaćanja učenishтва koja pokazuju da među evanđeoskim kršćanima ne postoji definicija učenishтва oko koje se svi slažu, otkriva što je tomu razlog te koji čimbenici utječu na postojanje različitih definicija učenishтва. Autor dobro zamjećuje da često postoji zamjena učenishтва s duhovnom formacijom ili oblikovanjem. Baš kao i u slučaju mentorstva, duhovna formacija i duhovne discipline dio su učenishтва, ali svoditi učenishтво na duhovnu formaciju pogrešno je. Duhovna formacija može biti sve i svašta i počesto se odnosi na poboljšanje nekog aspekta vjerničkog života (naprimjer, više molitve) dok se učenishтво odnosi na oblikovanje cjelokupne osobe. Također, Isusov nalog naglašava *činiti* druge učenicima, a ne samo *biti* učenicima. Dakle, fokus je na *okrenutosti* prema drugima, a upitno je koliko je to slučaj kod duhovne formacije. Nadalje, iako Novi zavjet, tj. Biblija nigdje ne donosi definiciju učenishтва na način da kaže: „Učenishтво jest...“ ili „Učenishтво znači...“, Biblija opisuje i pokazuje što učenishтво jest. Iako prepoznaje da ni jedna definicija učenishтва nije savršena, autor daje svoj prijedlog definicije učenishтва:

Učenishтво je proces nasljedovanja u kojem netko u kontekstu crkvene zajednice i na temelju vlastita primjera poučava nekoga kako znati i vršiti Božju volju i biti poput Krista u svemu.

U trećem poglavlju autor progovara o tome zašto je učenishтво važno jer upravo bi nas važnost učenishтва trebala potaknuti na revno otkrivanje *što* učenishтво zapravo jest i *kako* ga prakticirati. U odgovoru na pitanje „zašto je učenishтво važno“, autor nudi tri odgovora: a) zbog velike priče Biblije; b) zbog Izraela; c) zbog poveznice između Postanka 12 i Mateja 28. U nastavku poglavlja svaku od ovih tvrdnji autor detaljnije pojašnjava.

Autor smatra da je Biblija u svojoj formi jedna velika priča koja govori o stvaranju, padu i otkupljenju stvorenja. Sav ovaj govor o priči ima za cilj sljedeće:

osvijestiti čitatelja da ideja o učenishvu ne započinje u Mateju 28, već puno prije... u Postanku 12. Međutim, Postanka 12 ne bi bilo da nema svega onoga što se dogodilo između Postanka 3 i 11. No Postanku 3 prethode dva izvještaja o stvaranju.

Nadalje, autor ističe posebno mjesto Izraela kao Božjeg izabranika. Do Postanka 11 Jahve nema miljenika, tj. odabrani narod, no kako situacija između Postanka 3 i 11 biva sve gora, u Postanku 12 Bog čini nešto novo: iz poganstva (Babilona) izabire Abrahama (Post 12) ne bi li od njega stvorio jedan poseban narod preko kojeg će se objaviti i otkriti svim ostalim narodima. Autor dobro primjećuje da to ne znači da svi pogani trebaju postati Židovi, već znači da mudrost i vrijednosti koje je Bog ugradio u njih trebaju biti zvijezda vodilja onima koji se kite mesijanskom titulom Isusa iz Nazareta. Dakle, izabranje Izraela u svojoj je osnovi misiološko.

Nakon što autor razmatra radnju prvih 12 poglavlja Biblije, zaključuje kako se povratak stvaralačkog blagoslova povezuje uz Abrahama i njegovo potomstvo. Također, autor vidi Stari zavjet kao razradu Postanka 3,15 gdje čitamo o dvjema vrstama sjemena te pratimo priču sukoba između tih dviju vrsta sjemena. No ta se priča nastavlja i u Novome zavjetu budući da nas na samome početku Novi zavjet uvodi u „priču o sjemenu“, pokazujući nam kako je Isus taj koji nastavlja zadaću koju je Bog dao Abrahamu i Davidu te je nositelj toga obećanog blagoslova.

Isusove riječi izrečene njegovim učenicima u Mateju 28,18-20, tzv. „Veliko poslanje“, smatra kristološkom mutacijom izvornog Abrahamova poslanja te zaključuje da su velika priča Biblije i priča o Izraelu povezane. Jer upravo je Izrael taj koji će omogućiti Bogu da ostvari svoju spasenjsku nakanu. U Postanku 12 Bog Abrahamu obećava zemlju, ime, blagoslov i zaštitu, blagoslov svih naroda, ali i to da će od njega nastati narod – narod koji ima posebnu zadaću na ovoj zemlji: primiti i posredovati spoznaju o tome tko je pravi Bog te proširiti blagoslove Božje vladavine na ostale narode. I iz toga proizlazi da je Bog izabrao Izrael da preko njega pouči cijeli svijet o sebi. Uistinu, Izrael je napunio svijet svojim plodovima: zbog Isusa svi narodi svijeta čitaju Hebrejsku Bibliju i slave Boga Izraelova. I to je tajna o kojoj Novi zavjet govori: da su i pogani dionici iste baštine kao i Židovi.

Četvrto poglavlje autor započinje tvrdnjom da je učenishvo „izvozni proizvod“ koji je nastao i razvijen u Izraelu te izvezen u svijet. Nažalost, tijekom ovih 2000 godina, napravljeno je mnoštvo što boljih što lošijih kopija koje su preplavile tržište. Samim time, postaje sve teže razaznati pravi proizvod, a ako ovome pridodamo objektivnu činjenicu da mi danas ne živimo u Izraelu u Isusovo vrijeme, još nam je teže razumjeti gore spomenutu tvrdnju. Kada govori da je učenishvo osmišljeno u Izraelu, autor s jedne strane govori o Hebrejskoj Bibliji, a s druge strane o razdoblju Drugog hrama. Iako se u Starome zavjetu pojam „učenik“ rijetko javlja, ideja učenishva, tj. odnosa između učitelja i učenika itekako je prisutna. Autor zanimljivo spaja elemente učenishva kod Ezre (p(r)oučavanje Pisma) i Ilije (nasljedovanje osobe), i kroz to dobiva upravo ono što će karakterizirati učenishvo

u židovskoj kulturi Isusova vremena: proučavanje Pisma te nasljedovanje rabina izraženo u tri stupnja obrazovanja.

Stoga autor zamjećuje da je svijet unutar kojeg Isus dolazi rezultat djelomično starozavjetne objave, a djelomično „razdoblje Drugog hrama“ koje se proteže kojih 600 godina i obuhvaća vrijeme od ponovne izgradnje Hrama do uništenja istog od Rimljana (586 god. pr. Kr.–70 god. po. Kr.). To je važno jer model učenja koji Isus koristi predstavlja mješavinu jednoga i drugoga. To sve znači da ljudi, koje je Isus pozvao kao svoje učenike, nisu bili biblijski nepismeni i neupućeni „čobani“ i „seljaci“, već ljudi koji su itekako poznavali Pisma. To su bili ljudi koji su zasigurno prošli prvi stupanj obrazovanja, a moguće je da su neki završili i drugi ili su krenuli pa odustali. Stoga, Isus ne kreće s njima „od nule“, već gradi na postojećem temelju, pozivajući ih u odnos *rabin – talmid* koji je njima itekako poznat i razumljiv.

U petom poglavlju, „Učeništvo na Isusov način“, autor nam pokazuje kako je to Isus stvarao učenike. Budući da je u Isusovo vrijeme određeni način podučavanja već bio uvriježen unutar židovske kulture, možemo se zapitati je li Isus slijedio tu kulturu u poučavanju svojih učenika. Odgovor je, naravno, pozitivan. Konkretno, u Isusovo doba, rabin nije bio formalni vođa vjerske zajednice ili sinagoge, kao što danas shvaćamo tu ulogu. Tada je to bio počasni termin za one koji su tumačili i podučavali Stari zavjet. Iz svega navedenog možemo zaključiti kako je Isus uistinu bio rabin. Nadalje, u kulturi Isusova vremena, učenje je u svojoj osnovi umjetnost oponašanja, tj. umjetnost hodanja za učiteljem. Upravo je ta dostupnost, kao oblik učenja slijedenjem, promatranjem, ali i imitiranjem učitelja, bila karakteristična za učenje na trećem stupnju židovskog obrazovanja. Isus je pokazao dostupnost svojim učenicima tako što je neprestano bio s njima u razdoblju od tri godine.

Autor iz Mateja 28,16-20 potvrđuje tri ključna elementa učenja koja su nepromjenjiva i vrijede i za nas danas: a) nužnost poznavanja i pamćenja Isusova nauka; b) nužnost pouke primjerom; c) nužnost stvaranja učenika. Bez obzira na kulturu, vremena, običaje i kontekste unutar kojih se učenje odvija, ono ne može biti uspješno i plodonosno ako se zanemari neki od ovih elemenata. Autor daje životopisnu analogiju učenja na primjeru jabuke: osoba koja nikada nije probala jabuku može nešto reći o njoj na temelju promatranja. To je teoretsko znanje. Ako je osoba probala jabuku, onda bi mogla dodatno opisati jabuku na temelju iskustveno-praktičnog znanja. Ali svo to znanje i iskustvo nekoga ne čini jabukom. Učenje je kada ti postaneš jabuka, objašnjava autor. Budući da je cilj učenika postati poput učitelja, od učenika se traži snažna revnost i predanje (heb. *hutzpah*) kao i voljnost da podnese sve tegobe ne bi li na kraju dosegao taj cilj. Stoga, veza između učitelja i učenika nadilazi sve ostalo. Zanimljiva je teza koju autor naglašava, ako je Isus nekog pozvao, to znači da vjeruje da ta osoba može postati poput njega.

U šestom poglavlju, „Učeništvo na Isusov način danas?“ autor propituje možemo li danas u našem prostoru, vremenu i kulturi nasljedovati taj Isusov model učenja? Mišljenja je da kada je Isus u Mateju 28,18-20 dao Veliki nalog, imao je na umu određeni model učenja, određeni sadržaj i formu koja je njima itekako bila poznata. Autor dobro zamjećuje da se širenjem kršćanstva u grčko-rimskom svijetu, situacija u ranoj Crkvi mijenja. Isusov model učenja počinje se praktirati izvan granica Izraela među ljudima koji nemaju isti temelj poznavanja Pisma koji su imali Isusovi učenici niti nužno imaju razumijevanje što učenje uistinu jest. Za razliku od Isusovih apostola koji su imali pred svojim očima savršen model učitelja, vjernici u Isusa u i izvan Izraela nisu imali savršene uzore od kojih bi učili. Također, većina kršćana rane Crkve imala je obvezu rada i brige za svoju obitelj (dakle, nisu bili ispod 20 godina) te nisu svi imali luksuz hodati sa svojim učiteljima 24/7.

S jedne strane, autor snažno ističe da Isusov model učenja ostaje isti: činiti učenike učeći ih poznavanju Pisma i poučavati ih primjerom tako da vrše Isusove zapovijedi i budu poput njega. No s druge strane, prepoznaje se da naše okolnosti (kontekst) danas nisu iste. I stoga se pred nama postavlja pitanje: kako praktirati Isusov model poučavanja u drukčijem kontekstu? Autor sažima izazove i predlaže da je rješenje ozbiljno studiranje Pisma, treba napraviti kvalitetne materijale na tu temu, naglašava tijelo Kristovo kao model nasljedovanja te povratak židovskim korijenima.

Po mom razumijevanju jedna od najvažnijih poruka autora je povratak Pismu. Nema učenja bez poznavanja Pisma jer ono se nalazi u srži učenja. Ako u srži učenja nije Pismo, onda je to šala budući da je prva i osnovna zadaća svakog učenika poznavati nauk svog učitelja. Autor kaže da lokalna crkva koja nije ozbiljna prema Pismu i posvećuje mu mrvice, stvara vjernike koji će se nakon pretrčanih 100 metara srušiti od umora i zadihanosti. Stoga je kvalitetno i cjelovito tumačenje Pisma od iznimne važnosti za Crkvu te predlaže da bi kao glavnu stvar u crkvama ili na teološkim školama trebalo uvesti čitanje Pisma „od korica do korica“. Jer to je osnova i otuda proizlazi sve ostalo: kvalitetnije tumačenje, poučavanje, propovijedanje i praksa.

Za razliku od prvih Isusovih učenika autor ispravno primjećuje da mi danas ne možemo izabrati jednu osobu koja bi nam bila uzor u svemu, ali predlaže rješenje koje je za mene jedna od najbitnijih praktičnih istina koju treba usvojiti budući da njezino nerazumijevanje dovodi do mnogih izgovora i izlika zašto neki odustaju od vjere. Autor naglašava da mi danas umjesto jednog savršenog uzora imamo Tijelo – različite udove koji su nesavršena i grešna verzija onoga što bi trebali biti, ali svi zajedno mogu nam pokazati savršenstvo i puninu Krista.

U ostatku poglavlja autor ističe još nekoliko stvari. Prvo, autor kaže da je nemoguće prenaslušati sljedeće tvrdnje: nema učenja bez pouke primjerom te nema učenja bez pouke koja se odvija u stvarnome životu. Drugim riječi-

ma, učeništvo ne smije biti ograničeno samo na crkveni prostor ili učionicu, već se mora spustiti u kontekst stvarnog života i životnih situacija. Nadalje, autor ispravno uočava da je Novi zavjet u svojoj osnovi židovska knjiga. Iako napisan na grčkom jeziku, izričaj, teologija, pa i sami autori – sve je to židovsko. Ukoliko ne prepoznamo da novozavjetni autori temelje svoje spise u starozavjetnim tekstovima, temama, motivima itd., vjerojatno ćemo promašiti ono što nam ti autori žele reći. I konačno, autor na kraju poglavlja postavlja izazov da ukoliko želimo imati biblijsko učeništvo, moramo poraditi na podizanju razine biblijske pismenosti te inzistirati da oni koji poučavaju, poučavaju na primjeru vlastitih života. Poučavanje treba izvaditi iz učionica i vratiti ga u kontekst svakodnevnog života. To je bio Isusov model. U protivnom, bez učenja nema rasta Crkve i nedostatak učenja razlog je zašto se vjernici u crkvama dosađuju.

U sedmom poglavlju, „Kako dalje???” autor daje smjernice kako uspostaviti Isusov model učenja danas te kako prevladati izazove s kojima smo suočeni. Autor uočava da se ispravan rast crkve ne događa zbog osobnosti vođa ili dobrih programa i aktivnosti već zbog učenja. No, da bi imali učenje, potrebno je imati sljedeće komponente: a) biblijsku pismenost; b) učenje se mora prakticirati kroz međusobne odnose, ne samo s propovjedaonice; c) ljudi se trebaju podučavati u kontekstu stvarnoga života, a ne samo u crkvenim klupama (tzv. sterilnim uvjetima). Nadalje, učenje započinje vodstvom koje treba biti model onoga što poučava i tek tada mogu predstaviti tu viziju ostatku crkve. Kada to postane prioritet, tada sve ostale aktivnosti bivaju usklađene s tim ciljem: kako održati učenje i utisnuti tu viziju u druge ljude.

Zato autor primarnu odgovornost za stanje (ne)učeništva stavlja na one koji vode crkve. U njima je problem što ljestvica učenja nije uzdignuta visoko, već spuštena jako nisko. Iako se slažem s autorom da vodstvo ima golemu odgovornost, stavljati svu odgovornost na vodstvo crkava daje jako dobru izliku ostalima za njihovu vlastitu neodgovornost u osobnom nasljedovanju Krista i učenju. Većina neodgovornih *vjernika* ionako jedva čeka okriviti pastore za sve, pa i za ono što su sami odgovorni da budu učenici. Također, istinita je autorova konstatacija da je Crkva ta koja je pozvana činiti učenike, ona je primaran kontekst za cjelovito učenje te mora prestati delegirati tu odgovornost drugim organizacijama. Takve paracrkvne organizacije mogu nadopuniti učenje, ali ne smiju biti zadužene za njega. Dakle, autorova tvrdnja da bez Crkve nema učenja stoji.

Na kraju poglavlja autor daje naputak vodstvu u crkvama da razmisle za što poučavaju i osposobljavaju ljude u nekome području i kako se to područje odnosi prema ostatku njihova osposobljavanja. Svaka crkva mora odlučiti koji će biti opseg učenja, a onda odrezati sve ostalo. Taj opseg mora uzeti u obzir koje vrline, osobitosti ili ishode učenja učenici u našim crkvama moraju imati. Autor daje preciznu svrhovitu strategiju koja podrazumijeva stvaranje preduvjeta da se dogodi učenje, stvaranje prostora, određivanje sadržaja i razine te razlog

poučavanja. Autor također daje upozorenje crkvenim voditeljima da crkva koja se hrani nezdravo, može rasti, ali baš kao i svaka bolest, ona raste i na kraju ili dokusuri ili naštetiti čovjeku. No u crkvama koje se zdravo hrane i koje su zdrave, rast će biti prirodna posljedica.

U zaključku autor smatra kako „model proizvodnje“ treba zamijeniti „domarski“ i „model prve pomoći“ te treba postati dominantni okvir unutar kojeg će se odvijati ovi ostali navedeni modeli. Sve to dovodi do sljedećeg zaključka, kako autor u pogovoru hrabro kaže da trebamo stvarati Isusove učenike, što znači da bismo sa svojih crkvenih haljina trebali otresti svu prašinu i oprati sve mrlje učeništava (množina) koje idu u smjeru nasljedovanja denominacije, tradicije ili osoba. No istovremeno nam mora biti jasno da ne možemo u cijelosti stvarati Isusove učenike ako ne razumijemo i prihvatimo Isusovo židovstvo te Isusa kao rabina.

Knjiga dr. Ervina Budiselića odškrinula je nova vrata u stari zaboravljeni i zapostavljeni svijet biblijskog učenja. Hoćemo li imati hrabrosti zakoračiti i početi otkrivati ga te prakticirati danas u našem hrvatskom kontekstu, što je učeništvo na Isusov način pitanje je na koje svatko od nas osobno treba odgovoriti. Odgovor na to pitanje uvelike će odrediti kakva će biti budućnost evanđeoskog pokreta u Republici Hrvatskoj.

Darko Mikulić

Samuel L. Bray (urednik), Drew Nathaniel Keane (urednik)
The 1662 Book of Common Prayer: International Edition
 Downers Grove: IVP Academic, 2021., str. 782

U proteklih nekoliko godina, pa i desetljeća, primjećuje se lagani porast zanimanja kršćana iz slobodnih crkava za liturgijom. Osobno poznajem nekolicinu koji su, namjerno ili slučajno, pronašli svoj duhovni dom u evanđeoskim episkopalnim crkvama. Postoje i oni koji uviđaju važnost propisane, povijesno utemeljene liturgije, ali koje teološka uvjerenja formirana u slobodnim kršćanskim tradicijama u kojima su ponikli sprječavaju da ih napuste samo radi liturgije. Pritom je važno imati na umu da svaka crkva ima nekakvu liturgiju, nekakav više ili manje razrađen bogoštovni oblik, a čak su spontanost i „vođenost Duhom“ u nekih crkava zapravo liturگیjska očekivanja koja se ne smiju prekršiti.

U ovom kontekstu, na našim je prostorima još prije nekoliko desetljeća nastao dokument pod nazivom *Bogoslužni red baptističkih crkava*. Napisao ga je dr. Jasmin Milić, sada biskup Protestantske reformirane kršćanske crkve u Hrvatskoj. Za potrebe baptističkih crkava doradio ga je pastor Giorgio Grlj (2022, email). Namjera je ovoga dokumenta bila njegovanje snažnijega liturگیjskog stila štovanja